

Estranyat en el Territori / Embadalit pel Paisatge

JORDI MORELL I ROVIRA*

Artigo completo recebido a 9 de setembro e aprovado a 24 de setembro de 2013

*Espanha, artista visual. Licenciado en Bellas Artes.

AFLIAÇÃO: Universitat de Barcelona. Facultat de Belles Arts. Departamento de Pintura. Carrer de Pau Gargallo, 4 08028 Barcelona, Espanha. E-mail: jordi.morell@ub.edu

Resum: L'article desenvolupa i fa dialogar la idea d'estranyesa i l'estat d'embadaliment, amb el fet d'habitar o transitar un territori i la contemplació d'obres audiovisuals, o paisatges, com espais de la pròpia experiència. Es focalitza en tres peces audiovisuals: *En la Pampa. Vagar en campo raso es...* (2008) de Jordi Colomer, *Honor de cavalleria* (2006) d'Albert Serra, i *Reel-Unreel* (2011) de Francis Alÿs.

Paraules claus: Estranyament / audiovisual / Jordi Colomer / Albert Serra / Francis Alÿs.

Title: *Estrangement in the Territory / Enthralled by the Landscape*

Abstract: *The article discusses and builds a dialogue of the estrangement concept and the state of rapture with the fact of inhabit in or travelling across a territory, and the contemplation of audiovisual works or landscapes, as parts of our own the experience. It focuses on three audiovisual works: En la Pampa. Vagar en campo raso es... (2008) by Jordi Colomer, Honor de cavalleria (2006) by Albert Serra, and Reel-Unreel (2011) by Francis Alÿs.*

Keywords: *Estrangement / audiovisual / Jordi Colomer / Albert Serra / Francis Alÿs.*

Introducció

El recorregut com part fonamental del desenvolupament d'una obra artística ha estat ampliament explorat en diferents manifestacions artístiques. En les tres peces audiovisuals que analitzem: *En la Pampa. Vagar en campo raso es...* (2008) de Jordi Colomer, *Honor de cavalleria* (2006) d'Albert Serra, i *Reel-Unreel* (2011) de Francis Alÿs, se'ns proposen situacions estranyes, com paral·leles a la 'realitat'. Els personatges es troben alienats per mitjà de la seva acció, o d'una no-acció, habitant i vagant pel territori. La mirada de l'espectador queda embadalida per la contemplació de les imatges. Sigui pel grau de sorpresa, d'absurditat o d'incertesa que busquen i proposen els artistes.

1. Habitar el desert

L'artista Jordi Colomer (Barcelona, 1962) a *En la Pampa. Vagar en campo raso es...* (2008) (Figura 1), ens presenta un home i una dona caminant pausadament sota el sol implacable del desert d'Atacama, Xile. Aquest dos personatges es desplacen sense equipatge i, emplaçats en aquest paisatge monòton, reciten amb dificultat un fragment de la *teoria de la deriva situacionista*: 'errar al ras és òbviament depriment, i les interrupcions de l'atzar hi són més pobres que mai' (Debord, 1956). Durant els 4 minuts que dura la seqüència s'estableix un diàleg sobre el vagar, la precarietat, i les intervencions de l'atzar en un entorn inhòspit; en contrast amb el text que narren, el qual fa referència a un context urbà i, amb ironia, a les seves aproximacions des de l'atzar fetes pels surrealistes.

Aquesta peça audiovisual a la qual fem referència forma part del projecte 'En la Pampa' (2007-2008) juntament amb tres vídeos més, on l'artista es pregunta per la possibilitat d'habitar el desert, com a escenari, a través de la ficció. Per fer-ho, Colomer va convidar una jove parella de no-actors (a un home i una dona que no es coneixien) a viure una sèrie d'experiències. Amb la fita 'd'utilitzar aquestes situacions filmades per a crear d'altres d'identitat diferent, en temps real, a l'espai de mostra' (Colomer, 2008). Colomer cerca produir grans dosis d'imprevist. L'imprevist és viscut físicament tant pels actors com pels espectadors que contempen les seves obres.

2. Viatge cap a no se sap exactament on

Aquest 'deambular sense meta', també present en els plantejaments de Guy Debord i les 'derives psicogeogràfiques', és en certa manera visible tant en el procés de treball com en l'obra cinematogràfica del realitzador i guionista Albert Serra (Banyoles, 1975).

Honor de cavalleria (2006) (Figura 2) és un llargmetratge on ens presenta una adaptació lliure del *Quixot* de Cervantes. Serra centra la mirada cap a les relacions entre els dos protagonistes, el Quixot i Sancho, que erren sense un objectiu clar. Viatgen a la recerca d'unes aventures que no arriben mai. Aquest viatge sense acció, sense èpica, ni intervals romàntics està filmada íntegrament en entorns naturals, propers geogràficament però alhora desconeguts pel director i el seu equip. Serra ens recorda el tema d'aquesta pel·lícula, i també en la següent, *El cant dels ocells* (2008): el d'un doble viatge paral·lel, cinematogràfic i vital, el dels protagonistes, i el de l'equip tècnic i artístic que els acompanya.

Per a Serra el cinema ha de tenir un efecte subversiu transformador de la vida. Però també és 'on la vida entra molt directament en l'art, tant directament que és el que està passant en el rodatge' (Pizarro, 2009: 11). El director treballa amb actors no professionals, amb amics. Sense assaigs previs al rodatge, Serra

Figura 1 · Jordi Colomer, *En la Pampa. Vagar en campo raso es...* (2008). Font: Jordi Colomer.

Figura 2 · Albert Serra, *Honor de cavalleria* (2006). Font: Andergraun Films.

Figura 3 · Francis Alÿs, *Reel-Unreel* (2011). Font: Francis Alÿs.

no dona als actors una visió completa del que han de fer, cercant així l'espontaneïtat i la llibertat creativa del moment. Els diàlegs que sorgeixen en les seves pel·lícules en són un bon exemple.

Per l'altra banda Serra busca allunyar l'espectador a nivell emocional del que està passant a la pantalla: '... un punt d'estranyament en el que estàs veient; perquè la fascinació que tu puguis arribar a sentir pel que passa a la pantalla sigui una fascinació molt pura, molt estètica,...' (Pizarro, 2009: 11).

3. Fent rodar un cercol

Francis Aljys (Antwerp, 1959) tampoc utilitza actors professionals en el film *Reel-Unreel* (2011) (Figura 3). En aquest cas nens i ciutadans anònims en són els protagonistes. L'espontaneïtat, i llibertat de moviments, dels protagonistes es fan ben visibles en el film. Ens mostra uns nens afganesos que recorren el territori a través de l'acció de fer rodar uns rodets, bobines de cel·luloide de 35 mm; amb una clara referència al popular joc infantil de fer rodar un cercol. Aquests rodets es desenrotllen al llarg del recorregut, des de la perifèria de Kabul fins al centre de la ciutat de forma hipnòtica i embadalidora.

En el transcurs del vídeo múltiples elements apareixen i desapareixen d'escena: des d'aparells tecnològics propis de la guerra, com helicòpters, fins a ramats de cabres. Però també, la pols de les carreteres i els rastres d'arquitectures en ruïna, o el contrast entre el silenci de la perifèria inhòspita i el brogit urbà, amb botzines i soroll de motors, del centre de la ciutat.

Reel-Unreel va ser produïda a l'Afganistan per la DOCUMENTA (13). A part del motiu crític de l'obra, que se'ns desvetlla cap al final del film amb subtítols en àrab. Ens expliquen que el 5 de setembre de 2001, els talibans van cremar milers de rotllos de pel·lícula als afores de Kabul. Els incendiaris no sabien, però, que estaven cremant principalment impressions copiades i no negatius originals.

L'obra ens presenta la vida quotidiana d'un territori marcat i estigmatitzat pel conflicte. El títol juga amb les paraules, al·ludint a la imatge real/irreal de l'Afganistan que transmeten els mitjans de comunicació a Occident.

Conclusions

El filòsof alemany Peter Sloterdijk utilitza la imatge del 'bloc erràtic' (2008: 27), com allò que davant d'ell no s'entén fora del seu entorn, per a introduir-nos la idea d'estranyament. També ens diu que a vegades les persones fixen 'aturades enmig del paisatge de les coses' la seva atenció en el seu jo. Essent un topar amb 'l'estar allà' com a autodescoberta personal de l'*existir*. En un bloc 'autoerràtic' la persona viu en una posició que s'estranya d'ella mateixa.

En les tres peces audiovisuals que fa esment l'article es coincideix en no

utilitzar actors professionals com a protagonistes. Aquests esdevenen personatges 'erràtics', acostat-nos prudentment a l'idea de Sloterdijk. Personatges que ens provoquen estranyament quan els contemplem i, segurament, ells mateixos també l'han experimentat duran el projecte. Aquest fet es evident en l'escena de la jove parella que es troba en l'escenari inhòspit de la Pampa, sense equipatge, però sí amb elements que causen sorpresa, un avet de nadal o una bossa de mà. Suceeix el mateix amb els personatges *quixotescos* que encarnen al Quixot i a Sancho en la pel·lícula de Serra amb unes accions dilata-des en el temps: dialogant, caminant sense saber on, esperant. O en el cas dels nens de l'obra d'Alÿs, on les situacions xoquen amb una idea deshumanitzada oferida pels mitjans de comunicació a occident, encara dècades després de la guerra, sobre l'*altre*. Uns nens que ens semblen fora de context dins del seu propi entorn.

La definició d'erràtic, del llatí *errare*, de no seguir un camí cert és molt present en el fer d'aquest artistes. Constantment fan referència a la sorpresa, allò imprevist que fa emocionant el projecte. Ja sigui treballar sense uns guions molt definits, pel grau de llibertat i espontaneïtat dels protagonistes o bé per l'entorn inhòspit on s'emplacen. Però també l'errar com 'l'acció simbòlica d'habitar el món' (Careri, 2007: 20). Aquest caminar, com a altres experiències viscudes pels protagonistes, que ha estat real amb les dificultats pròpiament físiques, però també subjectives, se'ns ofereix a la pantalla amb diferents ritmes: circulars i monòtons, pausats i dilatats, però també frenètics i incansables.

Si del fet que vivim en una societat bàsicament audiovisual i cada cop més accelerada, el concepte de paisatge va lligat amb l'imaginari visual actual, fruit d'una suma de produccions culturals i d'informació, derivats de les tecnologies i dels mitjans utilitzats per a la seva visualització i difusió. Probablement cap d'aquestes obres plantegen únicament qüestions ni sobre el paisatge i el territori, però els entorns on s'emplacen els protagonistes són especialment rellevants, així com la visualització, a la pantalla, d'unes imatges recurrents en el nostre imaginari. El desert, amb les singularitats de la Pampa, ajuda a Colomer a potenciar la simbologia que envolta a aquest territori *intemporal*. L'espai natural, proper però alhora desconegut, de Serra, sense fer localitzacions prèvies, i on els personatges es mouen entre el deambular i el descobrir, fa que els paisatges isolats siguin ambients idonis. Finalment, per Alÿs, Kabul es converteix en un emblema per a la descoberta d'un territori i d'un teixit urbà, mediatitzat pel conflicte i la guerra.

Referències

- Alÿs, Francis (2011) *Reel-Unreel*. Kabul: dOCUMENTA (13). [Consultat 2013-09-27] Vídeo, 20'. Disponible a: <URL: <http://www.francisalys.com/public/reel-unreel.html>>
- Christov-Bakargiev, Carolyn (Com.) (2012) *dOCUMENTA(13). Das Begleitbuch/ The Guidebook*. Catàleg exposició (3/3) Ostfildern: Hatje Cantz. ISBN: 978-3-7757-2954-3
- Careri, Francesco (2007) *Walkscapes. El andar como práctica estética*. Barcelona: Gustavo Gili. ISBN: 978-84-252-1841-5
- Colomer, Jordi (2008) *Habiter el decorat*. París, Tel Aviv, Barcelona. [Consultat 2013-09-27] Text de l'autor. Disponible a: <URL: <http://www.jordicolomer.com/index.php?lg=7&id=46>>
- Colomer, Jordi (2008) *En la Pampa*. Xile. [Consultat 2013-09-27] Descripció del projecte. Disponible a: <URL: <http://www.jordicolomer.com/index.php?lg=3&id=19&pid=25>>
- Debord, Guy (1956) 'Teoría de la deriva', a VV.AA (1977) *La creación abierta y sus enemigos. Textos situacionistas sobre arte y urbanismo*. Madrid: La Piqueta. ISBN: 978-84-7443-004-2
- Pizarro, Luis (2009) 'Albert Serra. Director de cinema', a revista *Fent Història*, butlletí n°15, 1r semestre 2009. Barcelona: Associació Catalana d'Estudis Històrics. ISSN: 1695-3622 [Consultat 2013-09-27] Entrevista. Disponible a: <URL: http://www.fenthistoria.org/blog/boletines_documentos/butlleti_fh_15.pdf>
- Sloterdijk, Peter (2008). *Extrañamiento del mundo*. València: Pre-Textos. ISBN: 978-84-8191-213-5